

Historiske noter

Historiske noter indeholder bidrag fra stud. mag. Steen Ove Christensen (S. C.), stud. mag. Søren Ehlers (S.E.), museumsinspektør Steffen Heiberg (S.H.), fhv. museumsdirektør Knud Klem (K.K.), stud. mag. Jørgen D. Rasmussen (J.D.R.) og redaktøren (usigneret).

Geheimarkivet under C. F. Wegeners ledelse (1848–82) har i overleveringen stået som indbegrebet af konservatisme, manglende initiativ og forældede og umulige principper for ordning og registrering af arkivalier. Til denne opfattelse har senere rigsarkivarer som A. D. Jørgensen og V.A. Secher bidraget og A. Thiset har rundet billedet af i sin yderst morsomme »For fyrrer Aar siden« (Fra Arkiv og Museum, ser. II, 1916–17 s. 3–22 og 49–62). I *Arkiv VI* s. 108–32 har H. Kargaard Thomsen taget bl.a. den wegengerske periode op til vurdering i *Omkring Geheimarkivets syn på arkivbenyttelse, arkivordning og registrering i det 19. århundrede (1820–82)*. Det er en noget mere nuanceret bedømmelse af Wegener, Kargaard Thomsen når frem til, og han har utvivlsomt ret i, at billedet af denne i for høj grad har været præget af hans seneste år, hvor han nærmede sig de firs. Wegener kom nærmere indførelsen af proveniensprincippet (i det mindste i teorien), end hans efterfølgere har villet anerkende, og Kargaard Thomsen fremlægger adskillige eksempler på hjælpsomhed og liberalitet fra Wegeners side. Men imødekommenhed, der vist forskellige forskere med hensyn til udlån og adgang til arkivalierne skal ses på baggrund af et forældet system, som Wegener ikke havde vilje eller ønske om at forandre. Arkivet var stadig »geheimt«, og det må stadig stå fast, at de egentlige fornyelser, ikke mindst i forholdet til benytterne, først og fremmest blev gennemført udefra.

Kassationer i materialet til arbejderbevægelsens historie er emnet for en artikel i *Arkiv* 6. bd. s. 86–107 (1976), hvor Jens Engberg og Torben Wanscher retter en alvorlig anklage mod det sjællandske landsarkivs kassationspraksis, idet de mener at kunne sandsynliggøre – og i et enkelt tilfælde dokumentere – at værdifuldt materiale til belysning af dansk arbejderbevægelses ældste historie er gået tabt ved en hårdhændet kassation i journalsagerne i Københavns politis arkiv. I samme nummer af tidsskriftet forsvarer fhv. landsarkivar, dr. phil. Harald Jørgensen de af ham foreståede og så sent som i 1974–75 foretagne kassationer. Forsvaret efterlader dog ikke for læseren noget indtryk af principper eller systematik i forbindelse med kassationerne. Nogen seriøse overvejelser med hensyn til, hvilke interesser forskningen idag kunne have i forbindelse med f.eks. politiets arkivalier sporer man heller ikke. Det er et væsentligt led i Harald Jørgensens argumentation, at

man i det, der er bevaret af politiets arkiv, kan følge, hvad den pågældende myndighed foretog sig – eller ikke foretog sig – i pågældende sag. Det er naturligvis forståeligt, at den arkivar, der forestår kassation i et givet materiale, har opmærksomheden henledt på, at den vedkommende myndigheds eller institutions beslutninger eller mangel på samme kan aflæses. Men det synes helt udenfor Harald Jørgensens horisont, således som det fremgår af hans svar til Jens Engberg og Torben Wanscher, at historikerne kan have spørgsmål at stille til materialet, f. eks. i politiets arkiv, der mindre går på politiets afgørelser end på de oplysninger af vidt forskellig art om *samfundsmæssige foreteelser*, der nedfældes i rapporter, forhørmateriale o. lign. Omstændigheder omkring en sag – ofte omstændigheder, der ikke direkte vedrører det evt. lovovertrædelsesmæssige – kan bidrage til dansk arbejderbevægelses tidligste historie, hvor der savnes viden om mangt og meget på »græsrodsniveau«. Det må betragtes som overordentlig beklageligt, at der er foretaget de i artiklen nævnte kassationer samt de mange tilsvarende i materiale efter 1870 på det sjællandske landsarkiv. Og det forekommer næsten utroligt, at disse kassationer i Københavns politis arkiv er sket så sent som for ganske få år siden, hvor enhver med blot mindste fornemmelse af hvad der foregår indenfor dansk historieforskning vil have erfaret, at netop materiale om vilkårene for samfundets underste lag – dem, der hyppigt kom i kontakt med politiet – har været genstand for en stadig stigende interesse fra yngre historikere og specialeskrivende studenter.

Rigsarkivets specialregistratur over matriklerne 1664 og 1688 ved J. O. Bro-Jørgensen foreligger nu i 2. udgave. Den er i sit grundlag et uændret reprografisk optryk af 1. udgaven fra 1968. Man har altså ikke benyttet lejligheden til at medtage matrikuleringsarkivalier fra årene 1660–63 (f. eks. de såkaldte kommissionsmatrikler), således at der ville have foreligget en samlet fortegnelse over matrikelarkivalier 1660–88. En nyhed nummer 2. udg. dog. Som led i Rigsarkivets sikringsfotografering på mikrofilm er der foretaget en fuldstændig mikrofilmning af alle hoveddelene i de 2 matrikelarbejder. Det nummereringssystem, affotograferingen har affødt, er indbygget i den nye registratur. Kopier af filmene kan forøvrigt købes af publikum eller udlånes til biblioteker, der råder over de fornødne læseapparater.

J. D. R.

De arkivalier, som er bevaret fra de danske landkommuner, der bestod fra den danske landkommunale anordnings ikrafttræden 1842 til den store kommune-

sammenlægning i 1970, er nu i stigende omfang ved at finde vej til landsarkiverne. For at skabe overblik over, hvilke landkommuner der har eksisteret og hvilke forandringer, der er sket gennem adskillelser og sammenlægninger m.m., har Landsarkivet for Nørrejylland ved arkivar Harry Christensen gennemført en landsdækkende undersøgelse af det landkommunale system. Det færdige resultat foreligger nu trykt i *Danske landkommuner 1842-1970. Fortegnelse over kommuner under dansk landkommunal lovgivning. Med omlægninger og nyere grænseændringer*. Det skal dog allerede her fremhæves, at fortegnelsen er mere omfattende, end titlen umiddelbart giver indtryk af. Der er nemlig ikke blot medtaget »rene« landkommuner men også de mellemformer mellem de 2 hovedkategorier af kommuner (i.e. land- og købstadskommuner), der henhørte under den landkommunale lovgivning. Af sådanne mellemformer kan nævnes købstædernes landdistrikter, handelspladser (indtil en evt. købstadsstatus) samt de såkaldte »Marstalskommuner« (dvs. de sognekommuner, der dannedes ved sammenlægning i 1960'erne, og hvori der indgik en tidligere købstadskommune). Fortegnelsen er ordnet efter amtsråds-kredse. Indenfor hver kreds er landkommunerne opstillet alfabetisk. Om den enkelte kommune oplyses navn, den periode, den har bestået samt nogle centrale forhold vedrørende kommunens status. Således henvises der for hver kommune til love, bekendtgørelser eller andre administrative bestemmelser, der medførte en ændring i kommunens grænser, hvad enten den var af større eller mindre karakter. Sidst men ikke mindst nævnes det, i hvilken primærkommune landkommunerne indgik ved kommunesammenlægningen i 1970. Foruden dette rummer fortegnelsens indledning en historisk oversigt over de landkommunale love samt en redegørelse for systemets etablering.

Det turde være klart, at fortegnelsen vil være et grundlæggende værktøj for enhver, der giver sig i kast med en bearbejdning af de landkommunale arkivalier.

J. D. R.

Siden 1970 har *Landsarkivet for Fyn* arbejdet med at udsende registraturer over kommunale arkiver, der beror hos arkivet i Odense. I Fortid og Nutid bd. XXV (s. 629-32) har Helle Linde introduceret dette arbejde, og nu foreligger – som efter planen – endnu to registraturer: *Hjulby kommunale arkiv 1803-1970* (Odense 1974) og *Vindinge kommunale arkiv 1803-1970* (Odense 1975). Dermed foreligger trykte registraturer for de tre landkommuner, der ved kommunesammenlægningen i 1970 indgik i Nyborg kommune, idet Avnæslev-Bovense kommunale arkiv udkom i 1973. Begyndelsesåret 1803 for Hjulby kommunale arkiv er dog nærmest en fiktion, – de ældst bevarede arkivalier herfra hidrører fra året 1834. Den kronologiske afgrænsning for registraturerne skyldes den anvendte definition på den landkommunale administration, der anses for at udgå fra oprettelsen af fattigkommissionerne i 1803. Forholdene omkring Hjulby kommune er dog uklare, men derom orienterer en fornuftig admini-

strationshistorisk indledning, og dér bør man i alle tilfælde tage sit udgangspunkt.

S. C.

Økonomi og Politik nåede i foråret 1977 til ende med sin 50. årgang, og jubilæet markeredes med et hæfte, der dels rummede mere generelt og principielt udformede bidrag om økonomi og politik, dels så tilbage over de forløbne 50 årganges indhold. I *Løst og fast om »Økonomi og Politik«* causerer Erling Olsen over personer i forbindelse med tidsskriftet fra dets start til 1970'erne, og der leveres bl. a. et ikke uvigtigt portræt af prof., dr. phil. Sven Henningsen. Mere alvor er der i *Ole Karup Pedersen: Hvad er politik?*, der som undertitlen oplyser det, gennemgår det politisk-historiske indhold i tidsskriftet i det forløbne halve århundrede. Ole Karup Pedersen tager sit udgangspunkt i P. Munchs erindringer, hvor denne i omtalen af tilblivelsen af Institut for historie og samfundsøkonomi giver udtryk for en tro på, at man gennem studiet af den nyeste tids historie kunne nå til en indsigt i og forståelse af »den nærmest kommende tids udvikling og for ved fremstilling af denne at øve en vis indflydelse på begivenhedernes gang«. Herudfra gennemgår Ole Karup Pedersen de forskellige redaktioners linie, tendensen i tidsskriftets indhold, bl. a. den stigende specialisering, og han konkluderer, at med hensyn til at have påvirket begivenhedernes gang, så står politologer/historikere klart tilbage for økonomerne.

Af de øvrige bidrag kan der være grund til at gøre opmærksom på *P. Nannestad: Forskningstendenser i politisk videnskab i Danmark 1960-1975*, der kortfattet, men præcist peger på de teoridannelser (væsentligst af amerikansk oprindelse), der har præget den politiske videnskab i det forløbne tidsrum, der stort set er ensbetydende med den tid, hvor politisk videnskab har eksisteret som særskilt disciplin ved universiteterne i København og Århus.

1066 – et fra historien ikke ubekendt årstal – er også titlen på et tidsskrift for historisk forskning, som nu gennem en lille årrække er blevet udgivet af studerende (nogle er efterhånden blevet kandidater) ved Københavns universitet. Tidsskriftet er uprætentivt i sin form, udkommer p.t. seks gange årligt, og abonnement på den kommende 7. årgang kan tegnes for det beskedne beløb af kr. 27 (adresse: 1066, Historisk institut, Bispetorvet 3, 1167 Kbh. K, giro 4 18 85 51). 1066 er en »blandet landhandel«, og det præger også den nu afsluttede 6. årgang. Her har man bl. a. bragt anmeldelser, således i nr. 4 af Alex Wittendorf, der omtaler Benito Scocozzas bog om Feudalismen. Der har været bragt referater af specialer eller redegørelser for de problemer, specialeskrivende møder, og her kan man nævne fra nr. 6 Kenno Pedersens gengivelse af hovedpunkterne i sit speciale »Industrialiseringen i Helsingør 1847-83« og fra nr. 4 Merete Christensens og Britta Syskinds »Demografi minus EDB«. Fast stof i 1066 er en ajourført fortegnelse over specialer afleverede ved faget historie på Københavns universitet, og en nyttig og meget studeret statistik over eksamensre-

sultaterne ved samme fag. I sjette årgang har der været bragt en række afløsningsopgaver fra Inga Flotos gennemgang af nyere og nyeste danske historikere og deres historiesyn, og 1066 har ligeledes været forum for drøftelser af fagets didaktik, almene problemer omkring historikeruddannelsen (herunder også pædagogikum) og omtale af centrale projekter og institutioner i historieverdenen – i nr. 3 således af Knud Prange om Lokalhistorisk afdelings status og planer.

Der kan være god grund til at gøre opmærksom på 1066. Det har vist sin eksistens-berettigelse i den efterhånden betydelige sværm af historiske »undergrunds«-tidsskrifter. Der er megen nyttig information at hente i 1066, ikke mindst for den, der gerne vil have føling med, hvad de helt unge historikere arbejder med og anser for væsentlige problemer omkring deres fag.

Årbog for dansk skolehistorie udkom i 1976 for tiende gang, og jubilæet markeres i redaktøren (for alle ti årgange minus den ottende, da han skrev på sin disputats!), Vagn Skovgaard-Petersens indledende artikel: »Ti år«. Her gøres der status over den skolehistoriske forskning i dette tidsrum, naturligt koncentreret om Selskabet for Dansk Skolehistorie (stiftet 27. november 1966). Der er unægtelig sket noget på det skolehistoriske område, hvor indsatsen tidligere havde været spredt og mildest talt svingende i kvalitet. Der er samlet kildemateriale ind, udarbejdet registraturer over skolehistorisk stof i arkiverne, og der er først og fremmest blevet skrevet skolehistorie i et hidtil uset omfang og nu på højt videnskabeligt niveau – ikke uden synlig tilfredshed noteres fire disputater om skolehistoriske emner! Centralt i denne virksomhed står Institut for dansk skolehistorie på Danmarks Lærerhøjskole, et lykkeligt initiativ, der blev lanceret i tide, hvor bevillingerne flød rigeligere end nu.

Historievidenskab 10–11, der udsendtes april 1977, har som tema »Overgangen fra feudalisme til kapitalisme«, men adskiller sig i øvrigt ikke fra tidligere hæfter ved at bevæge sig på et højt abstraktionsniveau og være iklædt en sprogdragt, der gør det yderst vanskeligt for almindelige mennesker (inklusive traditionelt opdragne og uddannede historikere) at få noget ud af indholdet. Det viser sig også lidt for ofte, når man har gjort sig den fornødne umage, at udbyttet ikke har været nøgen værd. Der er en produktions- og skriveiver på historikernes venstrefløj, og det er opmuntrende og glædeligt, men meget kunne have godt af at lagre sig lidt hos de respektive forfattere, blive gennemset og kritiseret af fagfæller eller taget under behandling af en passende hårdhændet tidsskriftsredaktør. Meget kunne udtrykkes kortere, mere præcist og på dansk! I dette nummer er der grund til at gøre mere bredt opmærksom på *Henrik Jensens* anmeldelse af Benito Scocozzas bog »Feudalismen i Danmark« (anmeldt i *Fortid og Nutid* XXVI s. 605–09), der stiller sig endda meget kritisk til denne, allerede nu meget udbredte og læste, fremstilling. Og desuden bringer *Historievidenskab* ved *Kristof K. Kristensen* og *Jens Rahbek Rasmussen*

en velskrevet introduktion til et af de mest spændende forfatterskaber i de seneste år indenfor venstrefløjens europæisk historie, englænderen *Perry Anderson*, der i »Passages from Antiquity to Feudalism« og »Lineages of the Absolutist State« (begge 1974) har skabt en syntese over den europæiske udvikling fra antiken og frem til moderne tid. *Perry Andersons* bøger har vakt modsigelse og Kritik – også indenfor marxistiske historikers lejr – men der er næppe tvivl om, at de ihvertfald vil kunne inspirere og provokere til nye studier og nye forsøg på at tegne de lange linier i historien. I det hele taget kan der, som der gøres opmærksom på i denne artikel, være grund til at henlede danske marxistiske historikers (og ikke-marxister for den sags skyld også!) opmærksomhed på, hvad der foregår på venstrefløjens i den angelsaksiske verden.

Nationalmuseets publikationer til udstillingerne i Brede er nyttige bøger, og det gælder også *Det daglige brød* (1976). Den rider på en bølge i tiden, men den er kommet så betids, at den bør kunne gøre god gavn hos publikum i en stadig mere alvorlig samfundsdebat. Omslagsmotivet er en nænsomt beskåret gengivelse af en skitse af Pieter Breughel d.æ.: »Fasten strid med fastelavn«, – to magre ansigter, der bider i og efter en fed og tilfreds fyr, – en raffineret optakt til en bog, der drejer sig om fordelingsproblemer i tilværelsen. *Det daglige brød* kunne kaldes en temabog, den angriber sit emne fra mange sider, og man kan sikkert få udbytte af den på mange måder. Jeg begyndte min læsning midt i bogen, med de mere traditionelt historiske kapitler: Om brød og klassekamp i antikkens Rom, om middelalderens kostvaner og om handel og udmøntning, – og derefter læste jeg først fremad i bogen, til arkæologernes vidnesbyrd om agerbrugets og husdyrbrugets indførelse og vilkår, og så bagud, til biologens og etnologens syn på balancen mellem civilisation og natur i dag og ressourcfordelingen mellem u-lande og i-lande. Når man tænker på, hvad vi har lært om Dalgas og kampen mod den jyske hede, bliver man overrasket ved at lære at klitter og hede er kulturlandskaber, men undervejs fornemmer man, hvordan arkæologen og pollenanalytikerens rækker økologen og biologens hænd. Historikeren (og politikeren?) savner i grunden fornemmelse for naturens kredsløb. Historikere beskæftiger sig jo som regel med menneskelige handlinger i et relativt kort perspektiv, og han opfatter ofte naturen som statisk. Flere har forsøgt at skrive 'Folkets historie', men kilderne er altid utilstrækkelige. Denne bog er i sin tværvidevidenskabelighed noget helt andet, men alligevel er den et godt bidrag til menigmands historie, fordi den fortæller om menneskets eksistensvilkår.

En detalje skal dog rettes. Den side 62 omtalte og side 63 gengivne kalkmalede nadverscene er ikke fra Mørke kirke på Djursland, men fra Mørkøv kirke i Nordvestsjælland.

S. C.

The Danish Peasant Village er titlen på en artikel af Joan Rockwell i *The Journal of Peasant Studies* vol. 1 pp. 409–61 (1974). Som det fremgår af sidetallet er der tale om en

omfattende skildring af det traditionelle landsbysamfund i Danmark, som forfatteren fortrinsvis bygger på Evald Tang Kristensens materiale, dels de trykte arbejder, dels de endnu upublicerede samlinger i Dansk folkemindesamling. Artiklen er bygget op i to hovedafsnit – landsbysamfundet og så »dem udenfor«, både de ovenover og de udstødte og foragtede som natmandsfolk, rakkere, betlere. For en dansk læser med nogenlunde fornemmelse af litteraturen og de vigtigste typer kildemateriale virker Joan Rockwells skildring lovlige flot i betragtning af det trods alt særegne grundlag i Evald Tang Kristensens samlinger. Og forfatterens øvrige læsning forekommer, efter henvisningerne at dømme, at være temmelig spredt og tilfældig. Men artiklen har givetvis i international sammenhæng en betydning ved dels dog at skildre danske forhold, dels mere specielt at pege på det enestående materiale, Evald Tang Kristensen bragte til veje. I samme tidsskrift *vol. 2 pp. 491–92 (1975)* giver Joan Rockwell i øvrigt en definition af begrebet »almue«, der ikke går videre dybt, men atter kan tjene som en forhåndsorientering for ikke-danske forskere, der måtte støde på begrebet.

Arbejdsdelingen i bondesamfundet mellem mand og kvinde behandles i en række artikler i *Ethnologia Scandinavica 1975*, der indledes med en generel introduktion til emnet af en af de ledende forskere på området – Günther Wiegelmann. For Danmarks vedkommende belyser Ole Højrup i *Die Arbeitsteilung zwischen Männern und Frauen in der bäuerlichen Kultur Dänemarks s. 23–36* spørgsmålet om mands- og kvindearbejde. Det konstateres, med inddragelse af materiale fra Landbohistorisk selskabs tingbogsudgivelser og NEU-oplysninger, at kønsdelingen i bondebrugets og-husholdningens arbejde synes at have været meget konstant fra 1600-tallet til det traditionelle bondesamfunds opløsning i løbet af 1800-tallet. Ole Højrup opponerer overbevisende mod Wiegelmans tidligere i hæftet fremsatte teori om, at den velkendte skik med at kvinderne står til bords i bondehjemmet, skulle afspejle en »tabt status«. I øvrigt konstaterer Ole Højrup det forhold, at når en af kvindernes hidtidige funktioner bliver af mere vital betydning for bondebrugets økonomi, så går den over til manden (mejeriet, husdyrene sidst i 1800-tallet). Man kan i denne forbindelse i øvrigt erindre om Christen Andersens dagbog fra 1786–97, hvor *han* normalt forestår den omfattende handelsvirksomhed, men hvor hustruen er med på turene (først og fremmest til Viborg), når *hendes* produkter skal afhændes.

Bondeøkonomiens afhængighed af de omgivne naturforhold er emnet for Bjarne Stoklund: *Ecological Succession. Reflections on the Relations Between Man and Environment in Pre-Industrial Denmark*, der er offentliggjort i *Ethnologia Scandinavica 1976 s. 84–99*. Med udgangspunkt i amerikaneren Julian Stewards metodologi – og med påvisning af, at emnet allerede omkring århundredskiftet optog Johs. Steenstrup – belyser Stoklund bondeøkonomiens dybtgående afhængighed af de naturressourcer, der var til rådighed. *Skovbonde og slettebonde* kontrasteres ved eksempler fra Bårse-Hammer herre-

der på det sydlige Sjælland, og det vises, hvorledes den oprindelige (ihvertfald i begyndelsen af det 18. århundrede) skovbondeøkonomi hen mod år 1800 synes afløst af slettebondeøkonomien. Det hænger naturligvis sammen med den tilbagegang for skovarealet, der er velkendt og som illustreres for det pågældende område. I den model for de to typer, der opstilles indledningsvis, anføres en række karakteristika såvel fra »basis« som »overbygning«. Stoklund beskæftiger sig hovedsagelig med den materielle situation, og det tør vel være tvivlsomt, om modellen indenfor det danske område med den – selv i 1700-tallet – relativt tætte bebyggelse og små afstande – kan bære alt for vidtrukne konklusioner med hensyn til social organisation, mobilitet, kontakthypighed og henholdsvis konservatisme og »entreprenørånd« på det erhvervsmæssige område. Det vil imidlertid være frugtbart at få nye synspunkter og metodiske indgange afprøvet på det efterhånden klassiske studieområde for dansk socialhistorie – 1700-tals bonden. Netop det forhold, at der foreligger en ret omfattende, stedvis dybtgående forskning, skulle åbne mulighed for at introducere metodisk nysyn.

En bibliografi om folkehøjskolen er udgivet af Højskolerens Sekretariat i Vartov. Den omfatter dog kun perioden 1944–1973, men medtager både artikler og bøger. Prisen er 5 kr., og den kan bestilles i sekretariatet, Farvergade 27, opgang 6, 1463 Kbh. K.

S. E.

Højskolesangbogens historie af Karl Bak har undertitlen Et bidrag til den grundtvigske folkehøjskoles historie, men er imidlertid en række artikler om sangbøger til højskolebrug fra Grundtvigs første samlinger til højskolesangbogens 6. udgave i 1974. Bak skriver om redigeringen af sangbøger og berører hverken tekster eller melodier i samlingerne. Desværre savnes et register. Det anbefales at læse efterskriften først.

S. E.

Kulturhistorie-projektet ved Nordisk Institut, Odense Universitet har barslet med to bind i skriftserien om »Dansk kulturhistorie og bevidsthedsdannelse 1880–1920«. Forfatterne er dels initiativtagerne Jørgen Gleeerup og Povl Schmidt, dels Jørn Falk og Klaus Guldager. Hele bind II rummer Gleeerups »Den borgerlige katastrofe og romanen i det 19. årh.«, mens bind III, der er mere fordøjeligt for historisk interesserede, er en række artikler under fællestitlen »Bønder, klassekamp og den skønlitterære institution«. Falk lægger ud med en kritik af introduktionen (skriftseriens bind I) og med sin fremstilling af den borgerlige revolutions historie fra landboreformerne til systemskiftet. Guldager skitserer den økonomisk-strukturelle udvikling ca. 1720–1875 som andelsbevægelsens forudsætning, og Schmidt slutter med »Nogle overvejelser omkring den skønlitterære institutions normdannelse og litteraturskrivningens problemer«, hvor han bl. a. svarer på den kritik, der har været rettet mod introduktionen. Disse skribenter er alle ikke-historike-

re, og det er væsentlige problemstillinger, de tumler med. I projektet prioriterer man i øvrigt det tværfaglige højt, og faghistorikere er meget velkomne i de nuværende og kommende arbejdsgrupper. Skriftserien kan bestilles ved henvendelse til Kulturhistorie-projektet, Nordisk Institut, Niels Bohrs Allé, 5000 Odense.

S. E.

Folkebarnehave og socialpædagogik. Træk af asylets og børnehavens historie er et jubilæumsskrift fra seminarirektor Jens Sigsgaards hånd. Det er et velillustreret arbejde, der både fortæller om inspirationen fra den pædagogiske teori og om den danske udvikling. Bl. a. på grund af de mange kildegengivelser vil Sigsgaards bog være egnet til undervisningsbrug, desværre mangler både indholdsfortegnelse og register. Bestilling kan ske ved at indsætte 55 kr. på postgiro 7 02 16 66, Dansk Frøbelforening, 2840 Holte.

S. E.

Historiske meddelelser om København 1976 spænder fra sen middelalder til begyndelsen af det 20. århundrede, og bringer foruden de egentlige artikler om københavnsk historie nekrologer, årsberetninger og en enkelt anmeldelse. Det sidste er umiddelbart påfaldende, for der er da kommet en del litteratur frem om tidligere tiders København. Det kan naturligvis ganske enkelt skyldes, at redaktøren, stadsarkivar Sgurd Jensen, er i samme situation som andre tidsskrifts- og årbogsredaktører, at et er at få folk til at love en anmeldelse, et andet er at få dem til at aflevere den! Men man kan godt i øvrigt undre sig over, at det ligesom ikke rigtig er lykkedes at kanalisere den stærkt stigende interesse for politisk lokalhistorie, for demografiske studier, for socialhistorie i bredeste forstand ind på københavnske emner. Der skrives p.t. mere om landsognene i landbrugets moderniseringsperiode 1880–1900 eller om jyske købstæders arbejderbevægelse, end der arbejdes med f.eks. politisk kredshistorie i København og industrihistorie i hovedstaden, hvor dog industrialiseringen først slog igennem. *Torben Ejlersen: Kronprinsessegade, et københavnsk gadeanlæg og dets beboere s. 48–98* er nok årgangens mest spændende bidrag, der omtales i den følgende note. Af andre bidrag i årbogen noteres *Jacob B. Jensen: Erik af Pommerns privilegier i ny belysning s. 7–25*, der stiller spørgsmålstegn ved, om denne konges politik overfor byen var det vendepunkt, som man har antaget. *Thelma Jexlev: Vor Frue kirkes relikvier s. 26–47* meddeler indholdet af to relikviefortegnelser i Københavns universitets arkiv – næppe den eneste artikel, der vil fremkomme efter den gennemgribende nyordning af dette store arkiv (jfr. allerede Fortid og Nutid XXVII s. 74 ff.). *Elin Rask: Det kgl. teater i en brydningstid s. 99–121* behandler en episode i 1870'ernes kulturkamp, demonstrationerne omkring W. Blochs stykke »Lygtmænd« i 1875. *Sigurd Jensen* fortsætter sin behandling af Københavns politiske personalhistorie i *L. C. Borup – Borgmesteren, der blev kommunalpolitiker s. 122–163*, mens *Henry Stjernquist: Erindringer I s. 164–187* beretter om opvækst i et københavnsk

(indre by) arbejdermiljø over skolegang til studentervivet i begyndelsen af 1920'erne, hvor der som i alle polit.-erindringer tegnes et billede af den navnkundige L. V. Birck. Professorer er nu blevet kedeligere siden da!

Lokalhistorisk Afdeling ved Københavns Universitets Historiske Institut har udsendt et særtryk af en artikel fra Historiske Meddelelser om København 1976 som særskilt publikation, *Torben Ejlersen: Kronprinsessegade, et københavnsk gadeanlæg og dets beboere (Småtryk nr. 9, 1976)* – med resumé på engelsk.

Anlægget af Kronprinsessegade er affødt af branden i København i 1795. Kongen skænkede nemlig en del af Kongens Have til byen København, således at indtægten fra salget af de nye grunde skulle gå til erstatninger for påtænkte gadereguleringer og -udvidelser i den brandhærgede bydel. Det væsentligste resultat af donationen blev dog den noble gade, vi i dag kender langs Kongens Have. Torben Ejlersen gør nøje rede for hele bygge- og anlægssagen, og med udgangspunkt i skatte- og skifteforhold præsenteres beboerne for læseren. Beboerne op mod Gothersgade viser sig at være noget finere end klientellet ned til og i Sølvgade, hvor Ejlersen specielt fordyber sig i forholdene omkring en lejekaserne fra 1802 (Sølvgade nr. 7, nedrevet 1959). Fremstillingen er meget deskriptiv, – et punktstudie til Københavns topografi, stort set isoleret i tid og sted, – men bogen giver dog læseren anledning til at gøre sig sine egne tanker om byfornyelse.

S. C.

Med *Povl Eller: Salvingerne på Frederiksborg* har Frederiksborg Museets bestyrelse villet takke museets afgåede direktør, Jørgen Paulsen, for hans mangeårige frugtbare virke for museet. Emnet – de enevældige kongers salvinger – er naturligt nok hentet fra Frederiksborg slots historie, og forfatteren er museets nye direktør dr. phil. Povl Eller.

De enevældige kongers salvinger er et i vor historiske litteratur meget lidt behandlet emne, hvorfor dr. Ellers bog dækker en lakune i denne. Fremstillingens grundlag er de trykte salvingsakter, idet forfatteren for mere detaljeret at kunne beskrive omstændighederne omkring de enkelte salvinger tillige har inddraget, hvad der beror af materiale i Partikulærkammerets og Overhofmarskallatets arkiver (Rigsarkivet), og for den sidste salvings vedkommende endvidere tilstedeværende personer bl. a. Oehlschläger og Eckersbergs dagbøger og erindringer. Endelig gøres salvingsakternes vignetter og anden kunstnerisk virksomhed i forbindelse med salvingerne – dette gælder navnlig den sidste salving i 1840 – til genstand for særlig omtale. Den deskriptive fremstilling med fremhævelse af mange kuriøse detaljer er resulteret i en livfuld kulturhistorisk skildring, mens salvingernes politiske og ideologiske funktioner er omend ikke uomtalte, så dog skudt noget i baggrunden. Når fremgangsmåden er valgt deskriptiv fremfor reflekterende og analyserende, må det ses i sammenhæng med bogens

karakter af lejlighedsskrift og oprindelse i et populært foredrag holdt på Frederiksborg i februar 1975. Dog overvejer forfatteren indledningsvis forskellen på enevældens salvinger og ældre tiders kroninger. Anmelderen vil i denne forbindelse fremhæve, at når Frederik III og Schumacher lagde vægt på alene at gøre salvingerne til en devotionsakt, kan dette skyldes et ønske om at dølge, at enevoldsmagten formelt set var overdraget kongen af stænderne. Emnet var delikat for den unge enevælde. På den ene side ønskede man at imødegå påstande om statskup ved at fremhæve, at enevoldsmagten var overdraget kongen af kompetente statsretlige organer, mens man på den anden side ønskede understreget, at kongens magt alene var ham givet af Gud, og at han i 1660 kun var kommet til sin ret; et tema Sjællands biskop Hans Vandal anslag ved Christian Vs salving i 1671.

I kraft af sin baggrund som historiker og sin ikonografiske indsigt har dr. Eller udviklet betydelig evne for kulturhistorisk fremstilling, hvad både det foreliggende lejlighedsskrift og den mere indtrængende analyse af Helsingørborgernes forhold til billedkunsten i Frederiksborg Amts Aarbøger 1974 vidner om. Man må håbe, at dr. Ellers nye embede vil levne ham tid til fortsat at dyrke dette felt.

S. H.

Holger Drachmann skrev omkring 1880 om fiskerne i Rungsted: »På hvor nært hold kom man ikke disse »simple« folk, som inden for deres monotone levevis og strængt afgrænsede horisont iagttog skarpere, følte og dømte bredere, oplevede mere – og lagde derved mere takt, dannelse og mådeholdt skælmeri for dagen end mangan både med og uden latinskoleforudsætninger forsynet københavnsk kontor- og embedsmand.

Naturligvis, de kunne slå i bordet, bande stygt og sige mangen drøghed, som dagligstuen ikke vedkendtes – de kunne også gøre deres beregninger – de var slet ikke naive på den måde; men den, de holdt af, ham holdt de af, fordi de havde fundet noget beslægtet, noget »ligetil« ved ham . . .«. Denne perle kan man læse i 1976-årsskriftet fra *Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn: Rungsted Fiskerleje i de sidste årtier før det fik havn*, redigeret og forsynet med indledning om fiskerlejets historie og afsluttende oversigt over byggeriet af havnen ved *Torben Topsøe-Jensen*. I øvrigt rummer den lille, nette bog seks mindre erindringsbilleder af folk, der har kendt Rungsted i begyndelsen af dette århundrede. Jeg synes dog ikke vi kommer fiskerne nærmere end i Drachmanns fine betragtninger. Derimod aner vi Rungsteds fremtid som københavnsk velhaverforstad og feriested. Familien på Rungstedlund indtager en ikke uvæsentlig plads i flere af erindringerne. Drachmann frygtede, at fiskerbefolkningen ville gå til grunde i det begyndende »landliggeri«. Han var klarsynet. Da havnen lå der i 1923 var fiskeriet døende, – og havnen blev lystbådehavn.

S. C.

Indførelsen af arvefæste på kronens bøndergods i Frederiksborg og Kronborg amter er blevet undersøgt af Peter V. Christensen i *Fra Frederiksborg amt 1975*. Reformen gennemførtes i statslig regi under den såkaldte lille landbokommissions auspici. Afhandlingen falder derfor naturligt i 2 afdelinger, hvor den første omhandler statens motiver til gennemførelse af reformen (herunder en evaluering af de tidl. fremsatte teser herom), og hvor den anden – og ikke mindst spændende – omhandler bøndernes holdning til reformens gennemførelse. Centralt for belysningen af den første problemstilling har stået en analyse af kommissionens arkiv. Forf. argumenterer overbevisende for, at det fiskale motiv, som Jens Holmgård har plæderet for, bør nedvurderes (hvis staten ønskede øgede indkomster, kunne den jo blot have øget landgilden og hoveviet). Derimod synes Hans Jensens tese – at staten med reformerne søgte at forbedre bøndernes kår – bekræftet, dog med den ikke uvæsentlige begrænsning, at velviljen kun strakte sig til de punkter, der kunne gennemføres uden store udgifter og uden at skade statens interesser.

Den anden del af afhandlingen berører et spændende men hidtil lidet belyst spørgsmål, nemlig bøndernes holdning til landboreformerne. Iflg. den procedure, som den lille landbokommission havde fastlagt, skulle bønderne selv ansøge om at få deres skøder udstedt. Generelt set synes de at have vist interesse for reformen. I et udsnit af området havde således 230 af 249 mulige fæstebønder søgt om arvefæste kun 1½ år efter reformens gennemførelse! Opfyldelsen af de krav til indhegning, brandforsikring af bygninger m.m., som kommissionen havde sat som betingelse for at udfærdige arvefæstebrevene, havde imidlertid en bremsende virkning på selve udstedelsen. Ikke desto mindre blev der i perioden 1788–1802 udstedt ikke færre end 1045 arvefæstebreve, hvorved hovedparten af bønderne blev arvefæstere. Deres positive indstilling i spørgsmålet om overgang til arvefæste ligger på linje med de seneste forskningsresultater vedr. deres holdning til udskiftningen (se f. eks. Birte Stig Jørgensens afhandling om udskiftningen i Frb. og Kronborg amter i *Fra Frederiksborg amt 1966*). Peter V. Christensens undersøgelse er herved med til at give det traditionelle billede af bonden som værende reformfjendsk endnu et skud for boven. Det vil være en oplagt opgave for historikerne at følge disse undersøgelser op i andre områder af landet, ikke blot med henblik på bøndernes holdning til udskiftning og arvefæste, men også andre af de gennemførte landboreformer.

J. D. R.

». . . det fin' wed wor Præst, og det fin' wed wor Apoteker, og det fin' wed wor Embedsmænd, og det fin' wed de Fin' i det Hiele – det er det klassisk', skriver digterpræsten og grundtvigianeren Jakob Knudsen i det satiriske forord til sin jyske oversættelse af Den første Catilinariske Tale. Jakob Knudsens ord har brodden vendt mod den herskende klasse, og – det ved også en student af idag – til det klassisk' hører kendskab til denne tale af Cicero. Hvad det klassiske ellers

kunne være, kan man få et mindre tendentiøst indtryk af på en vandreudstilling, arrangeret af Kunstindustrimuseet og Bornholms Museum, om keramikeren Lauritz Hjorth og hans fabrik i Rønne. Efter i sommeren 1977 at have været i Rønne og København kommer den i efteråret til Århus og slutter af i Helsingborg og Ystad til vinter. Her oplever man nemlig, at L. Hjorths slagvare i den sidste trediedel af forrige århundrede var forskellige typer af »græske vaser«, dvs. mere eller mindre tro kopier af antik græsk keramik. Andre klassiske motiver var dog også populære, som fx. de fire årstider udført af Fr. Hammeleff i 1879 efter Thorvaldsens »livets aldre og årets tider«. Materialet var terracotta, og varerne forsendtes til store dele af Europa. Til udstillingen har man udgivet en dygtig introduktion, *Peter Hjorth, Marianne Ertberg og Henrik Vensild: L. Hjorth, En keramisk virksomhed i Rønne (1977, 65 s., 16 kr.)*. L. Hjorths største aftagere var store udenlandske firmaer, og vi får desværre ingen absolutte tal for produktionens størrelse af de antikke varer, men det kan alligevel ikke have været helt få hjem i Danmark, der har haft græske vaser i stuerne; – i hvert fald viser fabrikationen i Rønne jo noget om tidens smag. Den bornholmskfødte maler Kr. Zahrtmann kunne blive så grebet af mulighederne i den klassiske kultur, at han fra sine ophold i Italien sendte L. Hjorth fotografier og tegninger af græske vaser og opfordrede Hjorth til frit at bruge dem i sin produktion. I et brev med hele tretten tegninger skrev Zahrtmann i 1884 til L. Hjorth: »... Men prøv som jeg har gjort idag, da de [tegningerne] var færdige at lægge dem alle op for Dem samlede på Bordet. – Paa mig gjorde det Indtryk, som gik der et Helligt Glimt af Fortids Dannelse gennem Værelset...«.

Omkring århundredskiftet begyndte et stilskift i firmaets produktion, og jugendstilen holdt sit indtog, – ligesom fabrikken som den første virksomhed i Danmark begyndte at fremstille stentøj, og efterhånden gled terracottaen helt ud. Nye smagsvaner var på vej.

S. C.

Da *Svendborg og Omegns Museum* i 1974 overtog den gamle fattiggård Viebæltegård til museumsbrug, sikrede man sig en næsten uforstyrret fattiginstitution fra forrige århundrede. Det har været naturligt for museet i den anledning at udgive *Fattiggården, Træk af fattigforsorgens historie i Svendborg* ved *Henrik M. Jansen og Otto Jonassen (1976)*. Henrik M. Jansen trækker et langt perspektiv tilbage til middelalderen, men interessen samler sig snart om de seneste par hundrede år. Otto Jonassen har arbejdet med det omfattende arkiv, der fulgte med fattiggården, og på den baggrund har han skrevet fattigforsorgens nyere historie, hyppigt illustreret med glimt fra administrationens greb om fattiglemmerne. Det er i grunden forstemmende læsning, – vi får et afslørende kig ind i tilværelsen for sociale tabere i det tidligt industrielle samfund. Den nænsomme nyanvendelse og bevaring af Viebæltegård og nu denne lille beskrivelse (36 sider) af fattigforsorgens historie knytter sig naturligt til en anden

historisk indsamlingsopgave i tiden, Industrialismens bygninger og boliger.

Publikationen er velskrevet og letlæst, men den afsluttende ordliste må da være beregnet på skolebørn. Når man forklarer ord som »betle«, »juridisk« og »interiør«, kan man undre sig over at ordlisten fx. savner »tunika«. Prisen er bemærkelsesværdig: 15 kr.

S. C.

Lokalhistorisk forening for Egebjerg kommune på Sydfyen har siden 1975 to gange om året udsendt et lille medlemsskrift *Hugin*, og det er foreningens håb, at tidsskriftet vil fremme den historiske interesse på egnen. Men *Hugin* er på én og samme tid vældigt rummeligt og ganske snævert. I *Hugin* er der således også plads til hjemstavnslyrik – foruden meget andet egentligt historisk stof, – men redaktionen overbetoner indholdets meget lokale karakter. Som optakt til det første hæfte (1975/1) skriver redaktøren: »Lokalhistorien er den livsnære og levende historie, vi har lige uden for vores dør... i modsætning til rigshistorien, der let kan blive fjern og fremmed og måske kun huskes som årstal og en kedelig bog fra skoletiden«. Det er et ulykkeligt udgangspunkt for arbejdet med den lokale historie. Hvis lokalhistorien mister sin forankring i rigshistorien, bliver den let uden perspektiv, – og så risikerer man, at den bliver uvedkommende. Man kan læse Claus Madsens artikel: *Et sjældent fund fra Løgeskov (1975/1)* som et godt eksempel på, hvordan det lokale og det mere almene supplerer hinanden. Claus Madsen fortæller om den sk. Allerødtid (9700–9000 f.v.t.) i Danmark, og vi forstår meget mere af fundet fra Løgeskov, et slagvåben (en økse) af rensdyrtak. Men springet fra slagvåben til f. eks. tingbøger er ikke så stort, som man måske skulle tro. Den blotte fremvisning af historiske vidnesbyrd er uinteressant for de fleste. Læseren har krav på at få en vis sammenhæng (eller, om man vil: En idé) i materien. Derfor må også lokalhistorikeren arbejde med sit stof, og så er der brug for rigshistorien.

S. C.

Anlægget af Vesterbro gennem Aalborgs gamle bycentrum og byggeriet af den ny bro over Limfjorden i 1930–33 blev foranstaltet som beskæftigelsesarbejder. I lyset af dagens beskæftigelsessituation er det oplagt, at man har gjort disse to arbejder til genstand for projektarbejde på Aalborg Universitetscenter, og nu (1977) foreligger en lille publikation om dette arbejde og dets resultater: *Vesterbro-gadegennembruuddet*, fremslået i forbindelse med en udstilling stillet til rådighed af Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune. Desuden havde en medarbejder på Aalborg Værft i 1976 efterlyst projektarbejder vedrørende lokalhistoriske forhold, og man har således også omdelt hæftet til arbejderne på værftet. Der er meget godt i denne lille publikation (35 s.), men som helhed er den alt for ringe. Først og fremmest fordi man ikke har gjort sig den ulejlighed at omskrive sit materiale til en sammenhængende fremstilling og forklare vanskelige begreber på et ligefremt dansk. Man har øjensynlig ikke

gjort sig tanker om sine læseseres forudsætninger, og dertil kommer, at sproget er direkte sjusket. Endelig er det ikke lykkedes at anskueliggøre, at den her fremlagte marxistiske/materialistiske arbejdsmodel faktisk har været anvendt på stoffet. De mange og – til tider – gode resultater af dette projektarbejde kunne ligesåvel været opnået ved brugen af sund fornuft. I hvert fald forekommer den summariske præsentation af modellen helt uvedkommende. Med dette hæfte har redaktionen ikke opnået at komme ud af sit elfenbenstårn, som det vist var meningen?

S. C.

På Aalborg Historiske Museum er man i færd med en kritisk revision af sin glassamling. I den forbindelse har museet udsendt genoptryk af det eneste kendte katalog fra Aalborg Glasværk, samt de to kendte priskuranter fra Conradsminde og Mylenberg glasværker. Kataloget fra Aalborg Glasværk er forsynet med en indledning af Torben Witt, der rummer introduktion og kommentar til selve kataloget. Desuden får vi noget at vide om de problemer, der knytter sig til dateringen af glas fra forrige århundrede. Stilhistorisk er meget af det, der angår glasfremstillingen, fællesgods for hele den danske glasindustri. Desværre er kataloget fra Aalborg udateret, men Torben Witt sandsynliggør i sin indledning, at det stammer fra første halvdel af 1880-erne. I øvrigt har Torben Witt skrevet om de ældste nordjyske glasværker og de to genudgivne priskuranter i *Hikuin nr. 2, side 207–230* (se s. 241).

Kataloget især giver et morsomt billede af, hvor alsidige opgaver glasindustrien har varetaget, og under gennemsynet kan man ofte nikke genkendende til glasvarer, som man husker fra bedstemors vitrine. Kataloget kan kun købes hos museet i Aalborg, og det koster kr. 25,00. Priskuranterne koster kr. 5,00 pr. stk., men indgår i øvrigt som bilag til den omtalte artikel i *Hikuin*.

S. C.

I 1917 udgav fhv. museumsdirektør *William Møllerup* en lille bog: *Vildskud. Skizzer og billeder fra Bylivet i Danmark i 18. Aarhundrede*, som et biprodukt af et større kulturhistorisk arbejde, der dog aldrig blev fuldført. *Historisk Samfund for Viborg Amt* har i 1976 genudsendt disse vildskud med rettelser og visse tilføjelser under titlen: *Adel, by og borger. Træk af bylivet i Viborg i 1700-tallet*, hvilket mere præcist dækker indholdet.

Det er en iøjnefaldende rigtig genudgivelse. Møllerups pen giver rigeligt med kolorit til historien, – og resultatet er så godt som noget ildebrandsspil. Udgangspunktet er det årligt tilbagevendende snapsting i Viborg, men derefter hører vi om omrejsende skuespillere og retstrætter om stort og småt, dueller mellem herrer og slagsmål mellem borgere, og mærker duften af 1700-tallets ødsle køkken, indrammet af en prøve på 'poetasten' Jacob Knudsen Schandrups kuriøse poesi. Til sidst fortæller Møllerup lidt nærmere om den jyske adels særlige forhold til Viborg, en tilknytning, der fik sit knæk ved branden i 1726. I grunden synes jeg, at det er synd, at man har opgivet Møllerups

egen titel på bogen, – den anslø en noget vilter tone. Møllerup véd, at han skriver om Holbergs århundrede, og det har sat sit præg på denne bog.

Bogen er illustreret med sjove vignetter af Alfred Larsen, tegnet over motiver fra Resens og Pontoppidans atlaser og lignende billedsamlinger. Den oplysning synes jeg udgiveren skylder sin læser. *Prisen i boghandelen er 30 kr.*

S. C.

Forlaget »Jul på Mors« i Nykøbing udgav i 1971 en samling bevarede fotografier, kopier efter glasplader, der hidrørte fra et lokalt fotografisk atelier (Chr. Legind, C. Petersen og Anna Jacobsen) under titlen: *Det gamle Nykøbing Mors. En reportage i tekst og billeder fra 1884–1914*. Hovedsagen er fotografierne, der får lov at tale for sig selv. Teksten er stort set gemt bag i bogen, hvor man til gengæld finder en kommentar rig på personelle og topografiske oplysninger. Billederne er opstillet i en geografisk ordnet rækkefølge, der tillader den lokalkendte at gå bytur under læsningen. Det er god lokalhistorie, der lader tilskueren opleve for-gangne miljøer forunderligt ægte.

I 1975 udsendte forlaget: *Nykøbing-borgerne og deres kirke*, ved *Holch Andersen*. Den handler først og fremmest om forholdet mellem kirken og offentligheden. I diskussionerne op til og under byggeriet af den nye St. Clemenskirke (1890–91), som naturligvis refereres omhyggeligt i denne bog, føler man tydeligt, hvordan kirken indtager en plads i den folkelige bevidsthed. I 1886 oplever vi fx., hvorledes borgerne debatterer, om kirken eller et nyprojekteret vand- og gasværk skal have forsterket som nybyggeri. Vand- og gasværket kom først (1886)! I øvrigt lader forf. historien om den gotiske St. Clemenskirke tage sit udgangspunkt i en uklar latinsk indskrift på en bevaret gotisk korstol (»munkestol«), der skulle datere opførelsen af kirkens kor til år 1500. Danmarks Kirker (Tisted Amt), som anføres i litteraturfortegnelsen, formoder, at korstolen stammer fra Dueholm kloster, og at indskriften skal forstås på tilvirkningen af træinventaret i klosterkirken. Holch Andersens oversættelse af indskriften på korstolen er i hvert fald sprogligt ukorrekt.

S. C.

Institut for grænseregionsforskning er en nyskabelse, der bor på Folkehjem i Aabenraa. Som sin første publikation har man udsendt en artikel fra tidsskriftet *Historie* (XI, 4) i særtryk, *Troels Fink: H. P. Hanssen som minister i regeringen Zahle 1919* (1977). Publikationen, der er et forstudie til et større arbejde om Genforeningen, skildrer H. P. Hanssens stilling i det partipolitiske spil og overfor Den nordslesvigske vælgerforenings tilsynsråd. Ikke mindst rigsdagsoppositionens udenomsparlamentariske virke er fængslende. I øvrigt rummer hæftet (64 + XIV sider) en præsentation af det nye institut og en kortfattet orientering om arbejdet med grænseregionsforskning i Europa. Den foreliggende publikation repræsenterer formentlig blot en enkelt side af instituttets virke, idet man ved dets opbygning har tilstræbt en alsidig faglig sammensætning:

En jurist, en geograf, en økonom og en historiker, – hvortil kommer Troels Fink som instituttets første direktør. Vedtægterne for institutionen er aftrykt i sin helhed, men i indledningen sammenfattes formålsparagraffen således, at »instituttet [skal] interessere sig for de europæiske grænseregioner, for dets grænseoverskridende samarbejde ved disse grænser og for den almindelige udvikling ved den dansk-tyske grænse«.

S. C.

I serien *Sønderjyske levnedsløb* har *Historisk Samfund for Sønderjylland* udgivet en usædvanligt underholdende og velskrevet erindringsbog, *J. H. Jensen: Landsbylærer i genvundet grænseland* (1977). J. H. Jensen er nordjyde af fødsel, men han kom som ganske ung mand og nybagt lærer til Skovbøl i Sundeved ved genforeningen i 1920, og har siden haft hele sin gerning dér – som lærer og i en periode tillige som sognerådsformand og amtsrådsmedlem. J. H. Jensen har et meget følsomt nemme for Sønderjyllands egenart, men jeg vil især fremhæve hans betragtninger over nationalt sindelag og økonomiske konjunkturer i mellemkrigstiden. J. H. Jensen lader læseren opleve meget af Sønderjyllands nyeste historie indefra.

S. C.

Kring Kärnan XI. Helsingborg Museum har haft til hensigt, at museets publikation »Kring Kärnan« skulle fremkomme med et par års mellemrum. Dette er dog ikke lykkedes. Bind X udkom 1969–70, mens XI bærer årstallet 1974–75. Så er der så meget mere grund til at glæde sig over, at bindet er blevet så interessant.

Det indledes med folkeskolelærer Gustaf H. Ejders erindringer fra barndomshjemmet i Pålsøgatan 34 nær Vikingsberg og Nyborgsvägen, hvor man i snevintre kunne kælke og om sommeren lærte at køre på cykel. Hjemmet var ikke fattigt, men karakteriseres af forfatteren til socialgruppe III. Tre af sønnerne søgte lykken i Amerika. Økonomien tillod ikke faderen at følge sin lyst og blive folkeskolelærer, men han må nøjes med at ernære sig som værfstømmermand. Hjemmet var

hverken præget af politiske eller religiøse anfægtelser. Derimod blev IOGT stedet for indøvelse i ydre optræden og demokratisk diskussion. Familien abonnerer på Øresundsposten, som efter læsning blev ophængt på et søm i stuen, i sandhed et langt søm med plads til alle årgangens 304 numre. Naturligvis skildres skolegangen, dog uden at den kommende lærer tilsyneladende får stærke, varige indtryk. Som belysning på udviklingen kan nævnes, at den hele by kun kunne opvise en enkelt drengeklasse i Klasse 5, det syvende, frivillige skoleår.

Apoteker Sven H. Ryde giver et historisk overblik over apoteket Kärnan, hvis interiør fra 1886 nu er bevaret i Frederiksdal friluftsmuseum. Axel Gustaf Unger var, foruden at være en driftig apoteker, viceordførende i Helsingborgs dråtselkammer. Hans efterfølger som apoteker Albert Hedberg sad model for Nils Forsberg som kureren på hans maleri »Stenbocks Kurer« 1911.

Dagmar Selling, Göteborg, giver et livfuldt, historisk billede af Malabregas kunstkabinet, en underholdningsform, hvormed man for halvandet århundrede siden fængslede et stort, nysgerrigt publikum. Hendes artikel er en grundig fremstilling af emnet.

Udover nogle glimt af Helsingborg Museums arbejde på det naturhistoriske område skal sluttelig omtales museumschef Lars Göran Kindströms studie i 1600-tals sølv i Mariakirken i Helsingborg, af hvilke en kande fra 1674 har Helsingørs byvåben, men desværre intet mesterstempel. En anden fra 1668 kan henføres til Helsingør-mesteren Frantz Andersen. Denne sidstnævnte kande, der er prydet med den udvalgte prins Christians hyldningsmedalje fra 1610, er tillige med andre omtalte arbejder skænket kirken af borgmester Petter Pihl, men hidrører fra dennes grandonkel Jeppe Pihl, der sammen med sine brødre på grund af danske interesser under den skånske krig 1676–79 fandt beskyttelse på Sjælland. Dette forhold og nogle endnu uafklarede ting i forbindelse med genstandenes identifikation kunne mulig friste danske sølvforskere til yderligere studium.

K. K.